

În muzeul sătesc din Arcani: relicve ale dimierilor de pe Jaleș

GRIGORE PUPĂZĂ

Pe bună dreptate s-a spus că muzeele sătești, „aceste focuri vii ale pământului românesc“, ard pe înălțimile pasiunilor celor ce le aprind. Pentru a nu lăsa pradă uitării și distrugerii acele urme care dovedesc că poporul nostru a fost totdeauna creator de frumuseți, că „a luminat“ cu văpaia geniului său colțul de pământ în care i-a fost dat să trăiască și să muncească, arcănenii prezintă celor ce trec pe drumul ce coboară „pe Jaleș în jos / Prin zăvoi frumos“, din șoseaua ce duce spre tainele bătrânei Tismana, un muzeu sătesc.

Deși sînt unele păreri care manifestă rezerve față de muzeele sătești, — păreri motivate între altele, de faptul că s-ar ajunge la „o monotonie muzeistică“, întîlnind într-o anumită zonă aceleași elemente, produse ale unei vieți de strînsă comunitate sau vecinătate, — considerăm că acestea își au un loc bine stabilit în sistemul de conservare și valorificare a comorilor trecutului și a creațiilor prezentului, în rețeaua muzeistică; sînt de pregnantă necesitate acelea care pot concentra, prin exponatele lor, caracteristicile esențiale ale culturii materiale și spirituale dintr-o anumită zonă, pot conserva și valorifica elementele esențiale care concretizează coordonatele pe care s-a desfășurat viața oamenilor acelor locuri. Acesta a fost principiul călăuzitor în munca de realizare a Muzeului sătesc Arcani: o colecție muzeistică organizată în jurul unui sector dominant care să cuprindă elemente „de marcă“ proprie, adică acele urme specifice cu care satele de aci se înscriu ca elemente majore în generalitatea componentelor culturii și civilizației românești, mai concret: cu „zestrea“ proprie cu care vin în tezaurul comorilor naționale. Considerăm că aceasta trebuie să fie acțiunea majoră a organizării muzeelor sătești.

Fiindcă nota specifică cu care Arcanii urcă în istorie de la toporul de piatră și pînă în zilele noastre a constituit-o morăritul și dimieria, ocupații favorizate de apa Jaleșului, cu debit constant, cu un curs și o compoziție optimă pentru acestea, sectorul dominant al muzeului local este tocmai acesta.

Pînă în 1940 au funcționat în cele patru sate ale comunei, care au constituit totdeauna o unitate de viață, consfințită de altfel și administrativ, 36 de **mori de apă**, unele „în măsele“, altele „cu ciutură“ și, ultimul tip, „cu lanț (curea)“, numite astfel după mecanismul de bază al construcției. Astăzi mai sînt în funcție doar trei. Numărul **pivelor** identificate pînă la aceeași dată a fost de 74, cu două și trei „guri“. Local, alt termen obișnuit e „piuă“, plural „pii“. Astăzi mai sînt în sat doar două instalații de acest fel.

Importanța economică a acestor instalații devine evidență chiar numai dacă o raportăm la numărul populației locale : în medie, în ultima jumătate de veac : 1500—2000 locuitori.

Elementul cu adevărat de „marcă“ al acestor sate îl constituie însă **dimieria**, meserie unică pe țară în felul în care s-a practicat timp de sute de ani.

Posesori de „pii“, foștii moșneni de pe Jaleș n-au așteptat doar să vină clienții cu **dimia** (termen local pentru postavul de lînă lucrat în războiul țărănesc), pentru a „o face“, adică a o bate în piuă, ci au plecat în căutarea materialului, l-au luat de la posesori, l-au transportat cu mijloace proprii, l-au bătut în piuă, l-au uscat și l-au dus înapoi, pe simpla încredere acordată de posesorii de „viguri“ (suluri de dimie).

Astfel, sute de ani, dimierii de pe Jaleș au colindat o zonă vastă limitată la nord de Carpații Olteniei, la vest și sud de Dunăre, iar la est de Olteț pînă în dreptul Balșului, și de aci au trecut chiar dincolo de Olt, în zona Slatinei, pînă la Brebenii Sîrbi, Brebenii Români, Ipoțești etc.

Mișcîndu-se în această zonă vastă și într-un timp multiseclar, din practicarea acestor meserii s-au născut documente scrise, s-au creat unelte și mijloace specifice meseriei, forme deosebite și elemente de suprastructură ce se întîlnesc numai aici.

Reconstituirea și conservarea acestora a fost și rămîne preocuparea centrală a activității noastre muzeistice, reușindu-se ca, în cadrul sectorului documentar, să se constituie o bogată colecție de documente privind vechimea instalațiilor, construcția lor, materialele folosite, meșterii pricepuți, litigiile ivite, modul de folosire și moștenire a drepturilor în aceste instalații, interesantă fiind acea fărîmițare a drepturilor care ajung în primele decenii ale acestui veac la 2—4 zile pe lună pe o piatră de moară și 1—2 zile pe lună într-un „mai“ de piuă.

Din instalațiile de moară și piuă s-a conservat în mod deosebit mecanismul de punere în mișcare în aspectul primitiv, cu „broasca“ și „călciul“ din cremene, ciutura din lemn, pietrele „strătătoare“ și „alergătoare“, postăvița, titirezul, gîndjeiul, ciocanele pentru ferecat,

căpețele de vămă săpate în trunchi și uneori împodobite cu minunate crestături etc. De la piuă s-au adus în muzeu: „fusul“ mișcat de roata hidraulică, „oala“ piii (săpată în trunchi de stejar gros de 1,20 m în diametru), maiele cu „spatele lor“, caucul de udat etc. Este reprezentat, prin mostre, procesul de obținere a diferitelor tipuri de dimii, cu etapele sale, ca și mijloacele folosite în acest proces, de la lână brută pînă la dimia făcută în piuă: pieptenușii, rîșchitorul, furci de tors (unele cu minunate crestături), războiul mic de țesut ce era urcat în patul din „odaie“ în timpul iernii, cu anexele sale: ciacîr, sucală, „alergătoare“, vîrtelniță, tîlpigi, zată, fuștei, sul, colțari, cocleți etc.

Privind practica meseriei, s-au reconstruit sistemele primitive de evidența vigurilor: „țăncușa“, „ciucatul“, „semnele cusute“ și apoi, cînd dimierii au cunoscut scrisul, „carnetele de dimier“ foarte interesante prin sistemul de notare propriu fiecărui dimier, cotul, din lemn, ca mijloc de măsurare; diferite tipuri de undrele (unele pînă la 75 cm. lungime), pentru „împiedecatul“ vigurilor înainte de a le introduce în „oală“. Sînt prezente unele mijloace specifice de apărare: „hoarca“ de speriat lupii, din tilv cu sfîrlează, purtată la oblîncul șei, măciuca din rădăcină de corn cu coadă lungă, ascunsă în teancul de viguri.

S-a reușit ca de la ultima generație de dimieri, amplu chestionată, să se stabilească harta drumurilor dimierilor, întinse într-o vastă și deasă rețea în toată zona Olteniei, cu „plășile“ (grupuri de sate din care un dimier își aduna materialul) moștenite din tată în fiu, situate fie în zona apropiată, din care dimiile erau aduse și duse „în cîrcă“ (în spate) în teancuri purtate „desăgit“, sau „în văi“ (zonele dealurilor, pînă la Capul Dealului) de unde vigurile erau aduse pe cai (unul sau doi—trei legați în șir) sau cu „cotiga (căruța cu două roate), și apoi „plășile“ din zona îndepărtată, care ajungeau pînă la Olt și Dunăre și care împărțeau între dimieri; arcăneni în întregime teritoriile fostelor județe Mehedinți, Dolj și Romanați și acopereau o parte din județul Olt. Acestea erau „tîrcolite“ cu căruțele (în deceniul al treilea unii dimieri aveau camion), dimierii fiind cunoscuți în unele plăși sub numele de „abălari“ sau „ciorecari“. Un „tîrcolit“ cu căruța dura două sau chiar trei săptămîni, unii dimieri reușind să aducă într-o „cale“ pînă la 2—300 de viguri. În fiecare sat dimierul își avea „gazda“ sau prietenul la care trăgea „ca acasă“, în schimbul vigului „făcut“ gratis în piuă și unde aduna și distribuia vigurile din satul respectiv.

S-a stabilit modul de așezare „în cîrcă“ sau pe cal ca și „chichitul“ în căruțe pentru cele două—trei săptămîni de drum. Nu lipsesc — consemnate amănunțit — nici întîmplările mai de seamă din viața dimierilor, interesante fiind acelea în care obștea, în totalitatea ei, acționează energic cînd un dimier era năpăstuit.

Corelate cu această meserie apar creșterea oilor, folosirea calului pentru transport și abageria — practică și local dar mai ales în satele vecine: Stolojani, Brădiceni, ai căror abagii aveau strânse legături cu dimierii, — înegritul (cu „tină“ sau coajă de anin) — meserie a bătrânilor ce nu mai puteau merge după dimii, scoaterea din indiviziune a pădurilor cerută de nevoia de lemn pentru încălzitul cazanului cu apă de udat, apariția acelei „însemnătoare de păduri“ cu formă aparte pentru fiecare dimier etc.

Vreme de sute de ani, prin contactul direct cu oamenii, cu locurile, cu elemente de cultură populară și civilizație din zona întinsă a Olteniei, dimierii arcăneni au vehiculat elementele de seamă ale acestora și poate acesta e și motivul pentru care zona Jaleșului, restrânsă geografic, reprezintă una din cele mai bogate și specifice zone etnografico-folclorice ale Gorjului, zonă ale cărei elemente de seamă sînt conservate și valorificate azi de Muzeul sătesc Arcani.

Acțiunea muzeului continuă în mod susținut pentru a contura mai pregnant aceste aspecte specifice de viață în toate sectoarele: documentar, ocupații, etnografic, artistic, și dovedește că oamenii acestor locuri au luminat cu truda lor, cu mintea și inima lor, un colț de pământ al frământatului Gorj, colț căruia i-au imprimat matricea proprie, imbold să muncească și să creeze noi valori care să depășească în măreție pe cele care le au ca îndemn în „lada de zestre“ a trecutului.